

GEZ

KARTA ADRESOWA ZABYTKU

1. Nazwa

UKŁAD RURALISTYCZNY

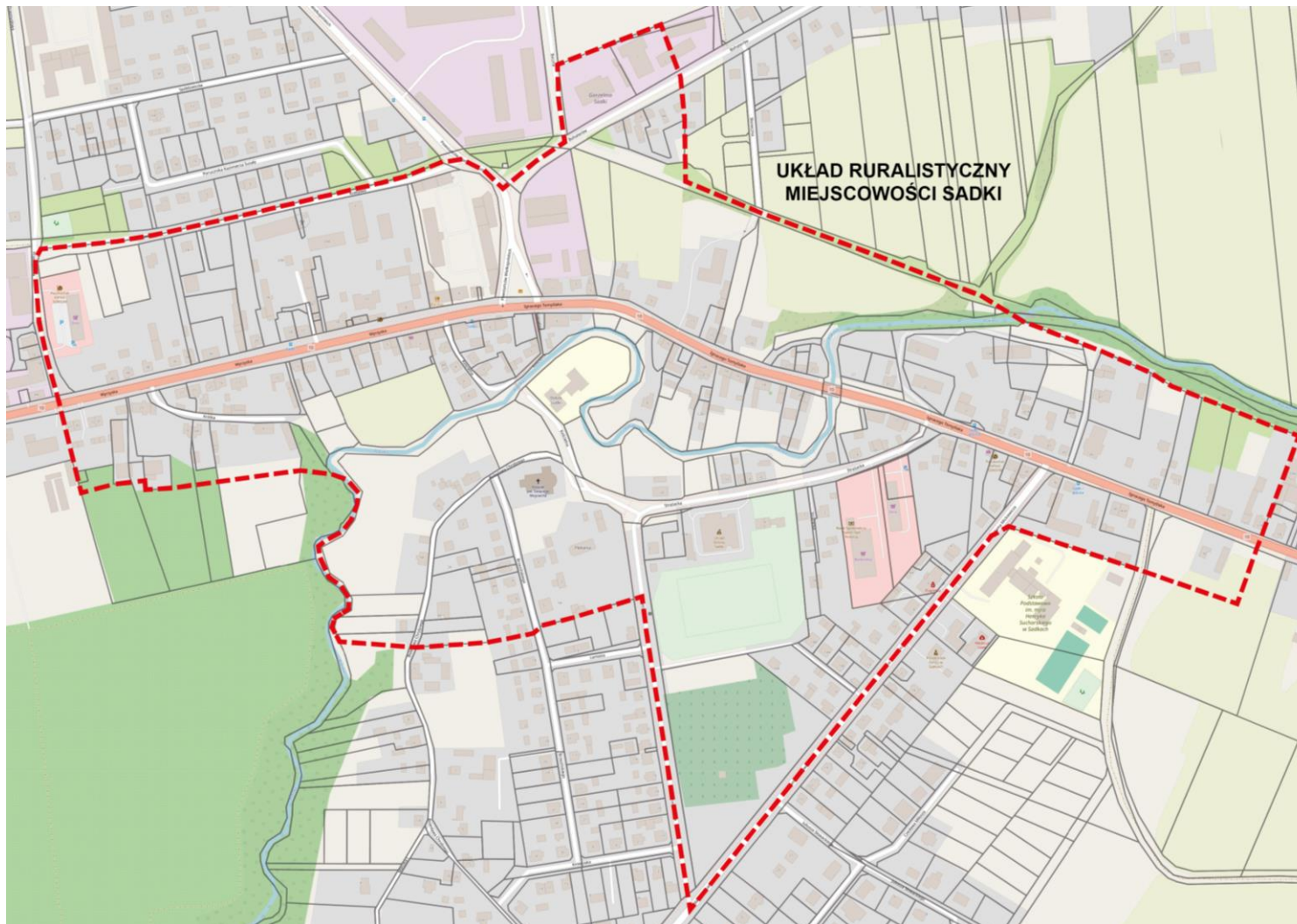
2. Czas powstania

1288 r., XVIII w., XIX-XX w.

3. Miejscowość

SADKI

7. Fotografia z opisem wskazującym orientację w stosunku do sąsiednich terenów lub stron świata albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym

Mapa części miejscowości Sadki – kolorem czerwonym oznaczono granice układu ruralistycznego miejscowości

4. Adres

ulica i nr: -

nr działki: -

współrzędne: -

5. Przynależność administracyjna

województwo **kujawsko-pomorskie**

powiat **nakielski**

gmina **Sadki**

6. Formy ochrony

Układ ujęty w **wojewódzkiej ewidencji zabytków**

Układ ujęty w **Gminnej ewidencji zabytków** Gminy Sadki, przyjętej **Zarządzeniem nr 94.2022** Wójta Gminy Sadki z dnia 1 grudnia 2022 r.

Sadki są jedną z najstarszych miejscowości regionu – pierwsza wzmianka źródłowa o wsi pochodzi z 1288 r. Miejscowość pełni obecnie funkcję siedziby gminy, zachowując jednocześnie historyczny, wieloelementowy układ przestrzenny o czytelnych relacjach pomiędzy częścią sakralną, folwarczną, gospodarczą i zabudową wiejską.

Układ przestrzenny miejscowości ma charakter rozwiniętego układu wielodrożnego, koncentrującego się wokół głównej osi komunikacyjnej przebiegającej na kierunku wschód–zachód. Historyczna zabudowa rozwijała się wzdłuż tej drogi, stanowiącej zasadniczy kręgosłup kompozycyjny miejscowości. Istotnym elementem układu są również drogi odchodzące w kierunku południowo-zachodnim oraz północnym, tworzące lokalne powiązania komunikacyjne i wyznaczające kolejne strefy rozwoju zabudowy. Szczególne znaczenie krajobrazowe posiada droga prowadząca ku południowemu zachodowi, przy której rozpoczyna się aleja kasztanowców, stanowiąca ważny element historycznej kompozycji przestrzennej miejscowości.

W strukturze przestrzennej Sadek czytelne pozostają historyczne podziały funkcjonalne. Centralną część miejscowości zajmuje zespół kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha, obejmujący kościół, mur kościelny oraz plebanię. Zespół ten stanowi dominantę historyczno-krajobrazową miejscowości oraz jeden z najważniejszych elementów jej kompozycji przestrzennej.

Istotnym składnikiem układu jest również historyczny zespół folwarczny z drugiej połowy XIX w., obejmujący dwór oraz zabudowę gospodarczą, w tym m.in. chlewnię i oborę. Zachowany zespół stanowi świadectwo dawnej struktury majątkowej miejscowości i jej rolniczego charakteru. Z historycznym zapleczem gospodarczym związana jest ponadto gorzelnia, będąca elementem dawnego układu produkcyjnego.

Znaczną część historycznej zabudowy stanowi zespół wiejski złożony głównie z budynków murowanych z XIX i początku XX w. Zabudowa ta zachowała się przede wszystkim wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych, tworząc charakterystyczne pierzeje i historyczny krajobraz miejscowości. Układ działek siedliskowych oraz sposób sytuowania budynków pozostają w wielu miejscach czytelne, mimo późniejszych przekształceń.

Ważnym elementem historycznej struktury przestrzennej są również obiekty sepulkralne. Na terenie miejscowości znajduje się cmentarz parafialny z licznymi zabytkowymi nagrobkami oraz miejscami pamięci, w tym relikiami mogił historycznych. Znane są także miejsca dawnych cmentarzy ewangelickich oraz cmentarza epidemicznego, które stanowią świadectwo wielokulturowej historii miejscowości i jej dawnej struktury społecznej.

Wartość zabytkowa układu przestrzennego Sadek wynika z jego długiej metryki osadniczej, zachowanych relacji pomiędzy częścią sakralną, folwarczną, produkcyjną i mieszkalną.

Stan zachowania i czytelność granic historycznego układu przestrzennego Sadek należy określić jako stosunkowo dobry. Współczesne przekształcenia przestrzenne, związane głównie z rozwojem funkcji administracyjnych, usługowych i mieszkaniowych, częściowo zatępiły historyczny charakter niektórych fragmentów miejscowości, jednak zasadniczy układ przestrzenny Sadek pozostaje nadal dobrze rozpoznawalny i posiada istotne wartości historyczne, krajobrazowe oraz kulturowe.

Zaleca się zachowanie historycznego układu przestrzennego miejscowości, w szczególności przebiegu głównych ciągów komunikacyjnych, historycznych podziałów parcelacyjnych oraz relacji pomiędzy częścią sakralną, folwarczną, produkcyjną i zabudową wiejską. Ochronie powinny podlegać historyczne osie widokowe oraz elementy krajobrazu kulturowego współtworzące kompozycję przestrzenną miejscowości, w tym aleja kasztanowców oraz historyczna zieleń towarzysząca zabudowie.

Należy dążyć do zachowania historycznej zabudowy murowanej z XIX i początku XX w., ze szczególnym uwzględnieniem tradycyjnych form architektonicznych, gabarytów budynków, geometrii dachów, rytmu elewacji oraz historycznych materiałów wykończeniowych. Nowa zabudowa i przekształcenia istniejących obiektów powinny respektować skalę, układ i charakter historycznej zabudowy miejscowości.

Istotne jest zachowanie i odpowiednia ekspozycja zespołu kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha jako dominanty przestrzennej miejscowości.

Zaleca się ochronę historycznych cmentarzy wraz z układem zieleni, zabytkowymi nagrobkami i miejscami pamięci jako ważnych elementów dziedzictwa kulturowego miejscowości. W przypadku dawnych cmentarzy o zatartym układzie przestrzennym wskazane jest zachowanie pamięci o ich lokalizacji oraz unikanie działań prowadzących do dalszej degradacji tych miejsc.

Wszelkie działania inwestycyjne prowadzone w obrębie historycznego układu przestrzennego Sadek powinny uwzględniać historyczny charakter miejscowości oraz respektować jej tradycyjną skalę, kompozycję przestrzenną, układ komunikacyjny i powiązania krajobrazowe.

Kinga Makowska
Michał Horbowicz
Ochrona Zabytków KRESY
03.2026 r.

*dotyczy zabytków niewpisanych do rejestru zabytków i niewłączonych do wojewódzkiej ewidencji zabytków